

1. Indledning

Bibliotekerne anses for at spille en vigtig rolle i det demokratiske univers. Ole Sohn udtaler i ”Danmarks Biblioteker”, at bibliotekerne er en af hjørnestenene i det danske demokrati (Sohn, 2003) – og i UBIS-betænkningen hedder det under ”Revurdering af biblioteksbegrebet”: ”selv om forestillingen om bibliotekerne som vigtige redskaber for demokratiet har været fremherskende i både i amerikansk og europæisk bibliotekstradition, har et bredere vidensbegreb (*end det snævre, instrumentelle informationsbegreb- mit insertat*) været dominerende i den nordiske og danske biblioteksudvikling...” (Kulturministeriet, 1997).

Folkebibliotekernes formål er defineret i biblioteksloven:

§ 1, stk. 1. Folkebibliotekernes formål er at fremme oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet ved at stille bøger, tidsskrifter, lydbøger og andre egnede materialer til rådighed såsom musikbærende materialer og elektroniske informationsressourcer, herunder Internet og multimedier.

§ 2. Folkebibliotekernes formål opfyldes gennem kvalitet, alsidighed og aktualitet ved udvælgelse af det materiale, der stilles til rådighed. Ved udvælgelsen må alene disse kriterier, ikke de i materialet indeholdte religiøse, moralske eller politiske synspunkter, være afgørende.

Ordet ”demokrati” optræder ikke i biblioteksloven, men formålsparagraffen indikerer implicit, at vi her har en institution / funktion, som har betydning for det danske samfunds demokratiske liv. Som i sin form og sit udtryk signalerer ramme om demokratisk deltagelse og stillingtagen og som i sit indhold giver borgerne mulighed for at hente den viden, de informationer, der kan danne baggrund for demokratisk forståelse og udvikling.

Bibliotekets rolle i samfundet er under stadig udvikling, i de senere år definitions-mæssigt centreret omkring fire profiler: kulturcenter, videnscenter, informationscenter og socialcenter (Skot-Hansen, 1999, s. 19). Inden for disse ”centre” sker der, på kryds og tværs, en ydre påvirkning – f.eks. gennem det omgivende samfunds forandring, gennem implementering af den nye bibliotekslovs udvidede materialebegreb, de stramme økonomiske forhold etc. – for ikke at tale om indførelsen af intern kontraktstyring i den offentlige sektor. Disse faktorer nødvendiggør, at der bliver stillet skarpt på bibliotekets kernefunktioner. Hvad legitimerer bibliotekets mangesidige virksomhed – og hvem definerer den?

Definitionen af bibliotekernes materialemæssige indhold i relation til funktionen som videns- og informationscenter er velunderbygget i biblioteksloven. Kulturel aktivitet er også med som begreb, dog udelukkende hæftet op på det materialemæssige indhold – og den indholdsmæssige forståelse af funktionen som socialcenter defineres i loven som:

Kommunalbestyrelsen skal så vidt muligt

- 1) etablere biblioteksbetjening af de børn og voksne, der er afskåret fra selv at komme på biblioteket.
- 2) tilpasse bibliotekernes åbningstider til brugernes behov og
- 3) oprette filialer eller iværksætte andre betjeningstilbud, hvor kommunens størrelse og karakter gør det hensigtsmæssigt

Endvidere hedder det i § 5:

Folkebibliotekerne står til rådighed for enhver for benyttelse på stedet og for udlån af materialer. Forpligtelsen til udlån vedrører de materialer, der er nævnt i § 1, stk. 1.

Inden for disse rammer fremtræder bibliotekerne som frit tilgængelige, offentlige rum, hvilket naturligvis er en afgørende faktor for den betydning bibliotekerne har i befolkningens bevidsthed. I UBIS hedder det:

”Det er ligeledes udvalgets opfattelse, at bibliotekernes betydning som hhv. social- og kulturcentre næppe vil mindskes i fremtiden. Biblioteket opfattes af befolkningen som et neutralt mødested, hvor der er adgang til både vidensressurser og kulturoplevelser.” (Kulturministeriet, 1997, s. 53)

Vi har altså en institution, som på mange områder er selvdefinerende, bygget på traditioner og vide (vage) lovmæssige rammer. En institution, som endvidere implicit anses for at have betydning for demokratiet.

Denne opgave har primært som mål, at undersøge og diskutere bibliotekets demokratiske rolle i forhold til profilerne som kulturcenter og socialcenter, med vægt på det sidste. Jeg tillader mig at antage, at videns- og informationsforpligtelsen har betydning for demokrati og demokratisk udvikling.

Men: er der behov for at biblioteket udvider sit funktionsvirkefelt i forhold til demokratiet? Kan, må og skal biblioteket i sin rolle som neutralt være- og mødested skabe rum for den offentlige samtale som demokratisk funktion? Og hvilken rolle spiller funktionen som kulturcenter i denne forbindelse?

Opgaven er bl.a. inspireret af følgende udsagn:

”Det måste finnas ett demokratiskt förhållningssätt med demokrati uppfattad som eftertänksamhet, samtal mellan likar, pluralism och ångervecka. Jag föreställer mig att det finns platser, där glömskan och meningslösheten kan hållas på avstånd och samhällets olika andningar och tempon kan samsas och där dialog är den enda möjliga umgängesformen. På dessa platser gäller Schillers ord: ”Följ den människa som söker sanningen, men fly från den som funnit den!” Jag föreställer mig att bibliotek är sådana platser. Men jag är inte säker på att biblioteken har den integritet och det mod som krävs för att hävda den demokratiska processens långsamhet. Felet ligger i så fall hos biblioteken. Medborgarna finns, liksom deras engagemang och passioner. Glömskan finns också. Men biblioteket snubblar på tröskeln, tvekande som Hamlet i valet mellan ställningstagande och handling eller distans och betraktande. Vem är vi till för? Medborgarna? Majoriteten i kommunfullmäktige? Diverse smågrupper och särintressen som annars inte gör sig hörda?” (Nilsson, 2001, s. 4)

Helt konkret tager opgaven udgangspunkt i Frederikshavn biblioteks virksomhedsplan for 2003, hvor det bl.a. hedder:

”Med vedtagelsen af Lov om biblioteksvirksomhed (Lov nr. 340 af 17. maj 2000) er bibliotekernes markante rolle i udviklingen af informationssamfundet yderligere forstærket. Kundskabsnavigering er blevet et centralt begreb, samtidig med at folkebibliotekerne får en vigtig placering som et aktivt univers for befolkningens deltagelse i og stillingtagen til det demokratiske liv, socialt og kulturelt”.

Endvidere hedder det, at biblioteket vil styrke sin position som

- Videns- og informationscenter
- Kulturelt center
- Møde- og værested

(Frederikshavn Bibliotek, 2003)

På baggrund heraf er der defineret flg. problemformulering:

2. Problemformulering.

Hovedsigtet med opgaven er at undersøge, om kulturen, herunder primært folkebiblioteket, skal / kan spille en demokratisk rolle i det senmoderne samfund.

Er det legitimt, at folkebiblioteket skaber rum for den offentlige samtale som demokratisk funktion? Har folkebiblioteket potentiale som instrument til at stimulere borgerne til øget engagement i spørgsmål vedrørende indflydelse og delagtighed i den demokratiske proces?

I den forbindelse vil jeg undersøge følgende:

- Hvad forstås ved begrebet ”demokrati” og hvorledes udfordres en traditionel demokratiforståelse i det senmoderne samfund, præget af overgang til videns- og risikosamfund, globalisering og ”autonomisering?”
- Hvilken rolle i forhold til det demokratiske liv må, skal og kan folkebiblioteket spille som en institution i den offentlige sfære?
- Hvilke forudsætninger har folkebiblioteket for at kunne spille en rolle i samfundets demokratiske liv? Med særligt fokus på:
  - Kulturens betydning, belyst med udgangspunkt i tesen om biblioteket som kulturcenter, videnscenter, informationscenter og socialcenter.
  - Mødet mellem brugere og fagprofessionelle.
- Hvordan kan folkebiblioteket kvalificeres som et rum for den ”herredømmefri kommunikation” og ”kritisk refleksion?”

3. Er demokratiet i fare?

- kan ikke besvares entydigt med et ”ja” eller et ”nej”. Det er snarere et spørgsmål om, hvilke udfordringer demokratiet stilles overfor i det senmoderne samfund.

I den almindelige debat tales der om politikerlede – og om, at der er opstået et gab mellem politikere og befolkningen, hvilket har resulteret i en oplevelse af større og større afstand mellem borgerne og de politiske institutioner.

Vi lever også i en tid, præget af individualisering og multikulturalisering, hvor det bl.a. kunne være vigtigt at skabe rum / rammer for en kvalificering af de livsæstetiske og eksistentielle søgeprocesser, som er afgørende for selvdannelsen – og som implicit også rummer grundlaget for individets deltagelse i det demokratiske liv.

Er dette rigtigt, kunne en styrkelse af det demokratiske liv eksempelvis ske gennem udvikling af nye demokratiske kanaler og kvalificering af de eksisterende samtalerum mellem politikere og befolkning – og, ikke mindst, borgerne indbyrdes.

3.1 Hvad er demokrati?

DEMOKRATI: kommer af græsk ”demokratia”, sammensat af ”demos” (folk) og ”kratein” (at styre eller herske) eller ”kratos” (styre). Altså ”folkestyre” (som vi bruger det). Begrebet har siden oldtidens Grækenland været genstand for meget forskellige tankegange, der på en eller anden måde har at gøre med, at ”folket styrer”, bl.a. ud fra de meget naturlige spørgsmål: hvad er det ”folk”, som skal styre i et demokrati, og hvad vil det i denne sammenhæng sige ”at styre”, hvilket igen rejser spørgsmålet om, hvad det er der skal styres, og hvordan der skal styres?

Det falder udenfor denne opgaves ramme at gå ind i en nærmere undersøgelse af demokratibegrebets (eller måske snarere ”begrebernes”) historiske udvikling, men Morten Kelstrup siger konkluderende:

”....de historiske demokratiseringsprocesser er i høj grad foregået som demokratiseringer *af og inden for* statslige politiske systemer. Der er udviklet forskellige former for politisk og samfundsmæssigt demokrati. Denne udvikling har fundet sted igennem omfattende institutionaliseringsprocesser, og resultatet er blevet mange forskellige former for demokratisk institutionalisering. Der er tale om institutionalisering på mange niveauer, ikke kun på det organisatoriske. Således har der været tale både om udbredelse af demokratiske forståelsesformer og identiteter samt om udbredelse af demokratiske normer ud over etablering af formelle demokratiske organisationsformer” (Kelstrup, 1999, s.114).

I sit forsøg på at definere demokratibegrebet opstiller Uffe Jakobsen tre niveauer: 1) demokrati som ledervalg, vælgerne vælger ledere, til hvem det overlades at træffe beslutninger på vegne af vælgerne, 2) demokrati som styreform, en relation mellem de styrede og styret, bestemt qua deres respektive funktioner og opgaver og 3) demokrati som samfunds- og livsform.

Ved sidstnævnte, forstås det forhold:

”at demokratiet ikke bare indebærer en formning af samfundet, som er indeholdt i bestemmelsen af ”demokrati som styreform”, men en substantiel bestemmelse af det samfundsmæssige fællesskab ud over det rent institutionelle, af det samfundsmæssige mål med demokrati, og en udstrækning af demokratiet til andre områder og andre aspekter af samfundet end ”det politiske” (Jakobsen, 1999, s.170).

Hermed overskrides ikke bare grænsen mellem det politiske og det sociale, men demokrati bliver også noget andet end at træffe ”kollektivt bindende beslutninger”.

Betyder at demokrati snarere ses som livsform, der lægger vægt på alment menneskelige relationer og egenskaber eller karaktertræk.

Jakobsen påpeger, at dette demokratiniveau ikke bare ligger uden for ”det politiske”, ved ikke (også) at ville se demokrati som en politisk formning af samfundet og en styreform (”system”), men i et demokratiseringsperspektiv er der ikke bare tale om udsigter til en endda meget langvarig proces (som også Sven Nilsson er inde på, jvf. citatet i indledningen), men også en proces hvis relationer til samfundet i øvrigt er uspecificeret, og fra et aktørperspektiv ikke nemt operationaliserbart.

Men, som Sven Nilsson også påpeger, så er det jo bl.a. netop i dette ”vanskelige” felt, at bibliotekerne spiller en rolle – som både kan og måske også bør udvides.

Afslutningsvist anfører Jakobsen syv institutioner, der skal være til stede for at en styreform kan karakteriseres som et demokrati:

- 1) Valgte beslutningstagere, 2) Afholdelse af frie og fair valg, 3) og 4) Almindelig valgret, både stemmeret og valgharhed, 5) Ytringsfrihed, 6) Adgang til alternativ information, 7) Organisationsret.

Disse kan igen sammenfattes i tre dimensioner: 1) politisk konkurrence, 2) politisk deltagelse, 3) politiske rettigheder – og han anfører konkluderende:

”Det er ikke et spørgsmål om enten-eller, men om indplacering i et kontinuum (mere-mindre): de kan hver især være til stede i større eller mindre grad, men de skal alle tre være til stede i en eller anden grad for at noget kan karakteriseres som ”demokratisk”. (Jakobsen, 1999, s.176)

Som det ses, er forståelsesrammen for og den deraf følgende implementering af et demokratibegreb altså under stadig udvikling – og det vil derfor være naturligt at stille følgende spørgsmål:

- I hvilken samfundsmæssig kontekst defineres demokratibegrebet i det senmoderne samfund?
- Hvilke udfordringer stiller denne samfundsmæssig kontekst til demokratibegrebet?
- Hvilke svar er der på disse udfordringer?

3.2 Hvad karakteriserer det senmoderne samfund?

Ifølge Lars Qvortrup lever vi i et hyperkomplekst samfund, som i sin yderste konsekvens er karakteriseret ved kompleksitetens kompleksitet. Qvortrup operer med 3 ”tidsaldre”: den deocentriske, den antropocentriske og den polycentriske med hver deres karakteristika:

Socialesemantik	Samfundets rigdom	Samfundets orden	Samfundets organisationer	Samfundets familie
Deocentrisme	Jord (besiddelse)	Standshieraki (naturlig orden)	Kollegium (flergenerationskarriere)	Dynasti
Antropocentrisme	Arbejde (flid)	Nationalstat (socialkontrakt)	Bureaukrati (livskarriere)	Kernefamilie
Polycentrisme	Viden (manøvredegytighed)	Kommunikativ tilgængelighed (procedurefællesskab)	Netværk (karriereskift)	Forhandlingsfamilie

(Qvortrup, 2001, s.76)

”Deocentrismen” karakteriserer et samfund, der iagttager sig selv som om Gud, skæbnen og traditionerne står i centrum. Her er det fortiden og det nære fællesskab, der er den bærende kraft.

”Antropocentrismen” sætter det alment menneskelige i centrum: det rationelle og følsomme menneske. Det universelle og enestående frie individ med sine universelle menneskerettigheder og sin frie ret til at vælge partner, politisk repræsentation og livsskæbne, alene styret af sine følelser og fornuft og alene begrænset af sine individuelle evner.

”Polycentrismen” betegner den form for selviagttagelse, der ikke længere tør lægge sig fast på et centrum, men som tværtimod opererer med mange centre, dvs. mange kriterier for selviagttagelse. Disse kriterier ligger ikke fast, men er ustabile, og man kan ikke bare fortælle *om* en – underforstået: stabil, velordnet, foreliggende – verden, men må *fortælle* verden, dvs. genskabe den i fortællingen (som Svend Aage Madsen siger det i sit forfatterskab).

En af pointerne i Qvortrups verdensbillede er, at det ikke alene beskriver en udvikling, men også definerer den nuværende tilstand, idet han siger, at den polycentriske socialsemantik eksisterer side om side med de andre socialsemantikker.

Ifølge Qvortrup er dette begreb om hyperkompleksitet én måde at udtrykke den nuværende samfundsmæssige udviklingstendens på – baseret på den antagelse, at:

”Grundstrukturen i samfundet er ikke et forhold mellem ét centrum af kontrol og rationalitet og en omverden af uorden, der skal tøjles. Grundstrukturen er at der etableres strukturelle koblinger mellem hver især komplekse systemer, og at det er selve kompleksiteten i dette system af strukturelle koblinger der skaber en midlertidig stabilitet” (Qvortrup, 2001, s. 63)

I denne antagelse spiller de begreber, som Qvortrup bruger til at definere den polycentriske tidsalder stor betydning i forhold til demokratiforståelsen og -udviklingen, ikke mindst fordi de øvrige tidsaldres begrebsdefinitioner som nævnt ligger indlejret i definitionen.

Eller sagt på en anden måde: det hyperkomplekse samfund præges af en række udviklinger, der dels nedbryder det enhedsparadigme, der ligger bag de traditionelle demokratiopfattelser, og dels giver alvorlige problemer for de etablerede, statsbaserede, mere eller mindre demokratiske organisationsformer.

Som nævnt i indledningen har bibliotekernes videns- og informationsforpligtigelse betydning for demokratiet og demokratisk udvikling. Og netop vidensbegrebet er en vigtig faktor i Qvortrups verdensbillede.

Han opererer med tre oplysnings-epoker, med hver sit særlige oplysningsprojekt. Et elitært oplysningsprojekt i 1200-tallet og frem, et politisk oplysningsprojekt i 1700- og 1800-tallet og et økonomisk og samfundsmæssigt oplysningsprojekt, som er vokset frem i løbet af 1900-tallet. Det sidste, som han kalder ”den tredje oplysning”, baserer sig bl.a. på, at Danmark udvikler sig fra at være et industrisamfund til et videnssamfund og at samfundet udvikler sig fra nationens symbiose af folk og stat til et globalt samfund.

I dette samfund, som han kalder det lærende samfund, er det nødvendigt at kombinere faktuel viden med refleksiv viden, dvs. evnen til at kunne improvisere, modificere og udvise fleksibilitet.

Derudover skal den kombineres med en systemisk viden, dvs. en evne til at forstå selve videnssystemet, så man kan modificere dets forudsætninger. Og endelig skal man i fællesskab have en viden om, hvad forudsætningerne er for hele dette videnssystem.

Ifølge Qvortrup betyder dette, at de, han kalder samfundets vidensdiskursive institutioner, herunder bibliotekerne, skal kunne levere de vidensmæssige forudsætninger, så moderne mennesker og organisationer kan håndtere såvel de økonomiske som de politiske vidensudfordringer.

Denne udvikling fra industrisamfund til det hyperkomplekse samfund fordrer ifølge Qvortrup helt nye redskaber til samfundets genbeskrivelse. At grundkategorien ikke er materiel reproduktion, men

kompleksitetshåndtering – og at viden som nævnt spiller en afgørende rolle. Det har også som konsekvens, at demokratiske processer har en tendens til at få netværkskarakter.

3.3 Hvilke udfordringer stiller denne samfundsmæssig kontekst til demokratibegrebet?

Både Qvortrup og Kelstrup peger på kompleksiteten som et vigtigt forhold, der præger det senmoderne samfund, som kan karakteriseres som et vidensbaseret samfund.

Nok bidrager oplysningen for den enkelte aktør, individuelt eller kollektivt, til større muligheder, men set i sammenhæng med det traditionelle demokratiske liv betyder udbredelsen af mange oplyste aktører med specielle hensigter, at overskuelighed og styrbarhed anfægtes. Qvortrup siger direkte, at det 21. århundredes vilkår for samfund, organisationer og individer er, at der aldrig vil kunne tilvejebringes tilstrækkeligt mange informationer til at endegyldigt sande beslutninger kan træffes.

I det komplekse samfund er der også et stort antal sociale systemer, med en høj grad af autonomi. Qvortrup taler som nævnt om, at det moderne samfund er et polycentrisk, polykontekstuel system. Dette system anvender helt forskellige koder, helt forskellige ”frames”, helt forskellige lede-differencer alt efter om det anskuer verden og sig selv fra et religiøst standpunkt eller fra et videnskabeligt standpunkt, fra rettens standpunkt eller fra politikens standpunkt, fra opdragelsens standpunkt eller fra et økonomisk standpunkt.

Kelstrup anfører, at man kan tale om en ny pluralisme, ny autonomisering, der bl.a. betyder, at en række sociale processer i høj grad kommer til at omfatte forhandlinger mellem kollektive aktører, og at de sociale regler i udstrakt grad fastlægges igennem sådanne forhandlinger.

”Tendentielt gøres det politiske system i de højkomplekse moderne samfund til ét socialt delsystem, der fungerer parallelt med andre og ikke på forhånd har en overordnet rolle. Der sker samtidig en forskydning af autoritetsformerne, idet der ikke i samme grad som tidligere delegeres autoritet nedefra til fælles, statslige myndigheder. En effekt er, at forholdet mellem stat, marked og civilsamfund ændres, bl.a. med den konsekvens at der er tale om en i nogen grad påtvunget ”ny beskedenhed” i den traditionelle politik og i den offentlige administration.” (Kelstrup, 1999, s. 120).

Af andre udfordringer peger Kelstrup specielt på de nye dimensioner i det økologiske samspil mellem samfund og natur – og at der sker en øget organisering på tværs af statsgrænser, både på økonomiske, sociale og kommunikationsmæssige områder og i politiske organisationsformer.

Alt dette har som konsekvens, at der sker et brud med det statsbaserede enhedsparadigme, et brud, der er karakteriseret ved tendenser til opbrud i 1) skellet mellem det politiske og det samfundsmæssige, 2) skellet mellem politik og administration, 3) skellet mellem offentlig og privat og 4) skellet mellem det nationale og det internationale.

Iflg. Kelstrup betyder det bl.a., at der opstår en manglende overensstemmelse mellem ”folkene” og ”myndighedernes beslutningsfelter” – at ”kongruensprincippet” anfægtes, og at det med den øgede globalisering bliver meget vanskeligt at sikre at de personer, der er afhængige af bestemte politiske beslutninger, har adgang til at få indflydelse på dem. I stedet for en simpel overensstemmelse mellem ”de styrede” og ”de styrende” opstår der komplekse, overlappende mønstre.

I det politiske billede ses tydeligt en af reaktionerne mod dette opbrud: ”det konsensusøgende demokrati”: den forestilling og/eller praksis, at ”alle relevante kræfter skal høres”, og at man i videst mulig omfang gennem forhandling skal finde det kompromis, der tilfredsstillende alle bedst muligt. Kan være hensigtsmæssig, men det demokratiske grundlag forekommer ofte uklart, ligesom

det kan indeholde en skjult elitisme og derfor mere fremtræder som en tilsløring af de nye demokratiproblemer.

Ovennævnte er blot nogle af mange udfordringer, som demokratibegrebet står overfor i det senmoderne samfund. Listen kunne gøres meget længere, men en af pointerne (og også paradokserne) i disse udfordringer, som også understøtter tesen om det hyperkomplekse samfund, udtrykker Qvortrup således:

”På den ene side indretter den faktiske magt- og myndighedsudøvelse sig mere og mere på udfordringerne i et hyperkomplekst samfund. På den anden side er vores forståelsesgrundlag og dermed vores forventninger til myndighedsudøvelse og demokrati rodfæstet i industrisamfundets traditioner.” (Qvortrup, 2001, s. 209)

3.4 Hvilke svar er der på disse udfordringer?

- ja, enten kan man holde fast i de traditionelle demokratiopfattelser.

Eller genbeskrive ”samfundets orden”, som Qvortrup kalder det. Baseret på den opfattelse, at samfundet er lig med nationen. Denne idé er baseret på en forestilling om, at to parter, nemlig et geografisk defineret kulturelt fællesskab, der er vokset op nedefra, og et politisk-administrativt system, staten, der er konstrueret ovenfra, på forunderlig vis ikke blot passer sammen, men også vil vedblive at gøre det.

Denne løsning har bare det problem iflg. Qvortrup, at disse to parter er godt på vej til at vokse fra hinanden.

En anden vej kunne være at omtænke demokratibegrebet, så det passer ind i et hyperkomplekst samfund. Altså både gribe tilbage til grundlæggende demokratiforståelser og demokratiske normer, og samtidig forsøge at skabe nye vilkår og udvise kreativitet i spørgsmålet om, hvilke organisatoriske supplement og alternativer, der kan etableres i forhold til de demokratiforståelser, der næsten eksklusivt er knyttet til en statslig organisering.

Der er store demokratiske udfordringer i forhold til demokrati i bredere sociale sammenhænge og til internationalisering, globalisering og europæisering - men vejen behøver ikke at være en simpel opgivelse af nationale demokratier, men tiltag der bidrager til yderligere demokratisering i samfundene og i det internationale samfund.

”På en række områder er det muligt at præcisere demokratikrav til de sociale og politiske organiseringer, der præges af nye udviklinger, bl.a. af ”politikkens eksplosion”, internationalisering og globalisering. Dette gælder i særdeleshed de krav, der er formuleret i relation til samfundsmæssigt demokrati. F.eks. er det muligt at fastholde og udbrede krav om lige ret til politisk deltagelse, krav om offentlig meningsdannelse (knyttet også til åben adgang til oplysning og ret til deltagelse), og krav om respekt for individuelle rettigheder (eventuelt også sociale rettigheder) ud over nationalstatens grænser.” (Kølstrup, 1999, s. 129)

Netop kravet om offentlig meningsdannelse, herunder åben adgang til oplysning og ret til deltagelse, er interessant i relation til bibliotekernes rolle i forhold til det demokratiske liv. ”Åben adgang til oplysning” er, som påvist i indledningen, en del af folkebibliotekernes formål – men hvordan forholder det sig med ”retten til deltagelse”? Kan, må og skal bibliotekerne spille en rolle som rum / ramme for politisk deltagelse? Er det foreneligt med bibliotekernes status som neutrale mødesteder?

Habermas udtrykker det således:

”Opgaven bliver at udrede betingelserne for at deltagelse i demokratiske processer i moderne komplekse samfund med udstrakt statslig styring kan leve op til de grundlæggende normative ideer. Styrkelsen af en fri og åben ræsonnerende offentlighed, hvis meninger kan kanaliseres ind i det politiske beslutningssystem, gør, at et levende og pluralistisk *civilt samfund* bliver af afgørende betydning. Det kræver, at der er institutioner, der sikrer autonomi og ligeværdighed mellem forskellige livsformer, muligheder for adgang til offentlighed (medier) og en åben og kritisk retsoffentlighed” (Andersen, 2002, s. 379)

3.5 Civilsamfundet

Habermas taler om et ”levende og pluralistisk civilt samfund” – som en vigtig faktor i den demokratiske proces. Definitionen på det ”civile samfund” er ikke entydig, men i sin oprindelige betydning er det et begreb af politisk karakter, et begreb, brugt i den politiske filosofis diskussion af fordelingen af magten i samfundet, først og fremmest mellem staten og de ikke statslige sfærer.

Lars Skov Henriksen anfører tre betydninger, som er rådende: 1) en betegnelse for en særskilt sektor i samfundet, der består af familien samt mere eller mindre lokale netværk, 2) en økonomisk restkategori ved siden af staten og markedet og 3) en kvalitativ særskilt samfundsmæssig organisationsmåde, hvor de sociale relationer er fri af såvel den statslige hierarkiske autoritet som markedets penge-relationer (Skov Henriksen, 1994, s. 45).

Benjamin R. Barber taler om, at det civile samfund er medborgernes område, placeret mellem staten og markedet (Barber, 1999, s. 34).

Med udgangspunkt heri beskriver Dorte Skot-Hansen i sin artikel ”Folkebiblioteket i civilsamfundet – civilsamfundet i folkebiblioteket” (Skot-Hansen, 2001) tre tilgange til den teoretiske diskussion om begrebet: 1) den moralfilosofiske, som hun kalder ”det gode”, defineret ved at civilsamfundet skal stå for genoprettelse af fælles værdier og genindførelse af ”den moralske stemme”, 2) den sociologiske, eller ”det fælles”, hvor det handler om selv bærende processer, selvgroede aktiviteter og spontane handlinger for at modvirke statens og markedets jerngreb om os og 3) den politiske, eller ”det fælles”, hvor civilsamfundet ses som et grundlag for den kritiske refleksion knyttet til demokratiet som samfundsform.

Allan Dreyer Hansen har opstillet en model for forholdet mellem offentlig / privat, stat / civilsamfund:

	OFFENTLIG	
	Input-siden, parlament, lokale indflydelseskanaler: Statsborgerskabets politiske side	Sociale bevægelser, frivillige organisationer: Medborgerskabets politiske side
STAT		CIVILSAMFUND
	Udøvende/service funktioner: Statsborgerskab som kunde, klient og bruger	Ikke-statslige, ikke-kollektive aktiviteter: Medborgerskab som skjold, individet
	PRIVAT	

(Hansen, 1999, s. 370)

Gennem modellen vil han prøve at påvise, at netop ved at medtænke stat/civilsamfundsrelationen i forhold til offentlig/privat, sker der en udvidelse af demokratiet:

”Hvis vi tænker medborgerskab som noget, der også foregår i feltet for ”offentlig-civilsamfund”, og målsætningen er en demokratisering af forskellige (og autonome) offentlige rum, er der i høj grad mulighed for en styrkelse af medborgerskabets demokratiske side, uden at det behøver at være uforeneligt med den moderne verdens pluralisme” (Hansen, 1999, s. 371)

Dorte Skot-Hansen debaterer i ovennævnte artikel bibliotekets rolle i forhold til de tre anførte tilgange og slutter med at stille spørgsmålet:

”Skal biblioteket overhovedet opfordre til ophold og samvær, og skal det påtage sig et ansvar for at holde det lokale fællesskab i live?” (Skot-Hansen, 2001, s. 60)

4. Skal, må og kan biblioteket være institution for kritisk offentlighed?

Som påvist i indledningen ligger det implicit i bibliotekslovens formålsparagraf, at bibliotekerne spiller en rolle i forhold til borgernes stillingtagen til det demokratiske liv – oplysningstanken og den frie adgang gennemsyrrer lovens bogstav. Der er opgaver, som bibliotekerne skal løse. Bygget op på en historisk udvikling, som ikke vil blive belyst nærmere i denne opgave.

Men netop denne traditionsmæssige undertone betyder også, at de lovmæssige rammer for, hvordan bibliotekerne definerer deres virksomhed må karakteriseres som temmelig vide (eller måske snarere ”vage”, i betydningen underforstået). Hvad må bibliotekerne egentligt? Eller sagt på en anden måde: hvad er deres legitimitet?

4.1 Legitimitet

- er et begreb, som der i denne postmoderne opbrudstid er en øget interesse for at beskæftige sig med. Kurt Klaudi Klausen har arbejdet med begrebet og siger bl.a., at netop legitimitetsskabelse er tæt knyttet til det, han kalder civilsamfundsrationaleten (se s. 10).

Selve begrebet definerer han således (idet han naturligvis påpeger vigtigheden af at sondre mellem ”legalitet” og ”legitimitet”):

”Begrebet legitimitet knytter sig til, hvorvidt noget er eller rettere opfattes som retligt eller moralsk gyldigt, retfærdiggjort og anerkendelsesværdigt” (Klaudi Klausen, 1996, s. 75)

I denne definition ligger implicit, at legitimitet er noget relativt, noget subjektivt, idet det, der opfattes som legitimt på et tidspunkt, måske ikke gør det på et andet tidspunkt. Kan også være geografisk bestemt, ligesom forskellige personer eller grupper af personer kan have forskellige opfattelser af legitimitet.

En vigtig pointe i denne sammenhæng er også, at de berørte parter skal tro på legitimiteten af det de beslutter – og, ikke mindst, så er en organisations eller institutions legitimitet bundet til, hvorvidt befolkningen tror på institutionen eller organisationen.

Betyder, at et ”må” ikke umiddelbart lader sig indkredse. Hele problemstillingen er særdeles kompleks – og et forsøg på et svar vil sandsynligvis ende op med det lille ord: ”tro”. På trods af det – eller måske snarere derfor – vil der i det følgende blive gjort forsøg på at nærme sig en konklusion, hvor må og kan sættes i relation til hinanden, sluttende med et bud på konkret aktion. Vigtigt i denne sammenhæng, som ser biblioteket i en nutid kontekst, samtidig med, at det er vigtigt at fortælle biblioteket ind i en fremtidig verden.

Udgangspunktet er, at legitimiteten er baseret i tiden, afhængig af bl.a. det offentliges accept – men også styret af organisationens eget ønske. For at belyse disse to aspekter vil opgaven sætte fokus på Habermas' offentlighedsteori og Bourdieu's feltteori (se næste afsnit samt s. 14).

4.2 Samfundsfunktionen (folke-)biblioteket som en del af begrebet offentlighed. Habermas' offentlighedsteori.

Som et demokratikrav i det senmoderne samfund taler Kelstrup om "offentlig" meningsdannelse – og netop begreberne "offentlig" og "offentlighed" er centrale, når temaet er bibliotekernes rolle som rum for den demokratiske samtale. I denne sammenhæng taler vi jo om en "offentlig" institution, for Frederikshavn biblioteks vedkommende hjemmehørende i en "offentlig" bygning, hvor virksomheden finansieres af "offentlige" midler og med fri og lige adgang for "offentligheden".

Begrebet "offentlig" kommer fra tysk: "öffentlich", afledt af "offen" = "åben" på dansk – og, som det fremgår af ovenstående, kan det have flere betydninger, enten noget: 1) som foregår åbenlyst, 2) som vedrører alle (ofte modsat "privat") og 3) som vedrører stat eller kommune.

"Offentlighed" er et abstrakt demokratibegreb, som er knyttet til overordnede samfundssammenhænge. Som princip er offentlighed et konstituerende element i alle former for demokrati. Selve kernen i dette princip ligger i grundbetydningen "det som er åbent", "det som er tilgængeligt" for alle borgere. Denne egenskab danner fundamentet og forudsætningen for at det kan lade sig gøre at føre overordnede demokratiske samtaler, og derfor bliver det kommunikative aspekt meget centralt, når man skal definere offentlighed.

Jürgen Habermas har beskæftiget sig indgående med begrebet – primært for, gennem historiske og sociologiske analyser, at påvise forbindelsen mellem kapitalismens udvikling og det, han kalder nedbrydningen af den borgerlige offentlighed, som tidligere stod for en kritisk kontrol af statens virksomhed.

Det vil føre for vidt i denne opgave bare kort at beskrive Habermas' konklusioner vedr. ovennævnte sondringer mellem begrebets forskellige betydninger - og de samfundsmæssige og historiske udviklingsrelationer, han sætter dem ind i.

Men en vigtig pointe i hans undersøgelse er, at kapitalismens udvikling og bl.a. den tiltagende markedsliggørelse har betydet, at den offentlige autoritet breder sig ud over det private område – og at statslig myndighed erstattes af samfundsmæssig myndighed. Gennem denne dialektik mellem en tiltagende statsliggørelse af samfundet og den samtidige samfundsmæssiggørelse af staten, ødelægges iflg. Habermas lidt efter lidt grundlaget for den borgerlige offentlighed – nemlig skellet mellem stat og samfund.

Spørgsmålet i den forbindelse er så, hvilke vilkår der gives for en fri og demokratisk dialog i et moderne samfund, præget af dette skels-nedbrud?

For Habermas var svaret i begyndelsen af 60-erne, hvor han udgav bogen om "borgerlig offentlighed", udpræget pessimistisk, men 30 år senere – hvor han bl.a. havde udviklet teorierne om kommunikativ handling og systemverden / livsverden – var indstillingen ændret til at være overvejende positiv.

Geir Vestheim har i sin afhandling om norsk folkebibliotekspolitik taget udgangspunkt i Habermas' offentlighedsteori for at se på, hvordan bibliotekernes offentlighedsfunktioner har ændret sig i indhold og omfang – og han beskriver Habermas' holdning således:

"I *Faktizität und Geltung* (udgivet 1992 – min kommentar) argumenterer han for at offentligheden som mødeplads for en tvangsfri debat fremdeles har en overvågnings- og

kontrollfunktion som kan være med til at sikre frihedsrettighederne (ytringsfriheden, organisationsretten) i demokratiske retsstater. Det offentlige er altså ikke *kun* offer for instrumentel formålsrationalitet, strategiske handlinger, kalkulationer af egeninteresse og snæver resultatorientering, men *også* af kommunikativ fornuft, dvs. af vilje til genuin samtale og diskussion og interesse for at nå frem til fællesløsninger ved hjælp af argumenter, ikke magt og sanktioner” (Vestheim, 1997, s. 77)

Som det fremgår af dette citat, så er Habermas’ teoretiske analyser gennemsyret af hans engagement for mere demokrati, mere fri samtale og mere fornuft. Endvidere, at et meget væsentligt middel til at nå disse mål, er det han kalder ”kommunikativ fornuft” – eller ”kommunikativ handlen” – som er et centralt begreb i hans univers og kan defineres som: ”forståelsesorienteret handling, dvs. handling ud fra konsensus om definitioner af situationer, der hviler på fælles anerkendelse af gyldighed af opfattelser af omverdenen, af sociale normer og af de enkelte personers identiteter” (Andersen, 2002, s. 381).

Denne handlen foregår i et univers af 1) systemverden og 2) livsverden, defineret som 1): sociale handlingssystemer, hvor formålsrational handlen er organiseret og koordineret gennem de institutionaliserede styringsmedier penge og magt. Systemet fungerer relativt uafhængigt af indforståethed og kommunikation om situationsdefinitioner og sociale normer og 2): et forråd af betydningsmønstre, der danner baggrund for den kommunikative handlen; livsverdenen kan opfattes som verden, set fra deltagerperspektivet, og omfatter kulturen, den sociale verden og personligheden. (Andersen, 2002, s. 381).

For Habermas er det vigtigt, at livsverdenen er overordnet systemverdenen – at det er den kommunikative fornuft, som danner basis for den offentlige samtale, der skal være med til at sikre demokratiet. For at det kan lykkes, er det en forudsætning, at der findes en fælles baggrundskonsensus, en forståelsesramme, hvor visse grundlæggende demokratiske principper er accepterede – og, ikke mindst, at der findes rum / sfærer, der kan danne ramme for denne samtale.

En idealmodel af offentlighed i denne sammenhæng vil være et socialt rum, som alle har adgang til, og som på en uafhængig måde påvirker politiske vedtagelser gennem en fri debat mellem ligeværdige deltagere.

4.3 Kan biblioteket danne ramme om et sådant rum?

Svaret må blive et ”ja”. Bibliotekerne fremstår som offentlige oplysningsinstitutioner, hvilende på et fundament af fri og lige adgang samt formålsparagraffer, der tager udgangspunkt i en indholdsdefinition, baseret på demokratiske principper.

Det unikke, og i denne forbindelse meget afgørende, er at biblioteket som en institution i den offentlige sfære forvalter den demokratiske forpligtelse ved at borgerne gratis får adgang til forskellige opfattelser om alle ting i en og samme institution. I et rum, fysisk eller virtuelt, hvor borgerne frit kan bevæge sig, fordybe sig i materialerne, betjene sig selv, få hjælp af fagprofessionelle – og samtale. Før den ”herredømmefri dialog”, som Habermas taler om – defineret som:

1) Enhver må kunne deltage i diskussionen, 2) enhver må indføre og problematisere enhver påstand, 3) enhver må frit udtale sine indstillinger, ønsker og behov og 4) ingen må hindres i udøvelsen af sine rettigheder gennem tvang.

Det danske biblioteksvæsen har altså grundlaget for at kunne leve op til idealmodellen for den demokratiske samtale. Spørgsmålet er så, hvordan virkeligheden ser ud:

- I diskussionen af biblioteket som demokratiinstitution er ”tilgang” et fundamentalt aspekt: har alle reelt adgang til biblioteket – eller snarere: hvilke faktorer kan medvirke til, at der ikke reelt er adgang for alle?
- Er bibliotekets rum, fysisk eller virtuelt, egnet til at danne ramme om en ”herredømmefri dialog?”

4.4 Fri og lige adgang for alle. Bourdieu’s feltteori.

Fri og lige adgang for alle er en idealsituation, som det naturligvis ikke er lykkedes biblioteksvæsenet at komme i. Mange faktorer spiller ind, lige fra åbningstider og fysisk placering til borgernes uddannelsesmæssige og kulturelle baggrund – og de fagprofessionelles habitus. Det er denne opgaves tese, at det sidstnævnte har stor betydning i relation til om bibliotekerne kan leve op til idealmodellen for den demokratiske samtale.

Habermas’ teorier beskæftiger sig med det, man kan kalde makrosammenhænge, altså den offentlige sfære i en større kontekst. Vi dykker nu ned i en mikrosammenhæng – biblioteket - set som det Vestheim kalder en *deloffentlighed*, som både er styret af historisk og samfundsmæssig udvikling, lovgivning og samtidigt stærkt påvirket af professionsinteresser, primært bibliotekarernes.

”Professionsideologien på biblioteksfeltet har taget til sig de oplysningsideer som over lang tid er udviklet i den offentlige sfære, og det er disse ideer som legitimerer biblioteksvirksomheden i samfundet. Men samtidig kan man ikke se bort fra, at særinteresser hos professionsudøverne i stærk grad har påvirket det som i et rent offentlighedsperspektiv skulle være almene samfundsinteresser. Ikke nødvendigvis en modsætning – men i et demokratiperspektiv er det problematisk.” (Vestheim, 1997, s. 99)

Pierre Bourdieu har udviklet en sammenhængende teori om individers placering i det sociale system og om hvordan de handler og tænker – og ved at inddrage denne teori kan der skabes et billede af, i hvilken forstand bibliotekarerne præger / definerer rammerne for den fri og lige adgang. Et centralt begreb er ”feltet”, defineret som ”et netværk eller en konfiguration af objektive relationer mellem positioner, fastlagt i kraft af deres placering i relation til de kapitalformer, som er aktive på dette felt” (Järvinen, 2002, s. 355). Bibliotekarerne tilhører i princippet et sådant felt, manifesteret ved, at de er en gruppe mennesker, som samles omkring en fælles interesse og kæmper om og for noget som er vigtigt for dem, noget som står på spil (for nu at sætte det lidt på spidsen).

I sin beskrivelse af individets socialmæssige indplacering taler Bourdieu om to former for kapital:

- 1) økonomisk kapital, defineret som den gængse forståelse af begrebet kapital – altså penge m.v. og
- 2) kulturel kapital, defineret som den baggrund et menneske har for at kunne begå sig på den kulturelle scene.

Bibliotekarerne er, qua deres uddannelse og funktion i en kulturinstitution som biblioteket, i besiddelse af en relativ stor mængde kulturel kapital – hvormed de naturligvis adskiller sig fra andre grupperinger, herunder dele af brugerne. Derimod når de ikke op på højeste niveau, når det gælder økonomisk kapital – bl.a. af den grund, at faget ikke er højt lønnet.

Iflg. Bourdieu er det den samlede mængde af kapital, og hvordan den fordeler sig mellem økonomisk og kulturel kapital, som skaber socialt betingede livsstile, der kan indplaceres i det sociale rum.

Det, der er vigtigt i denne forbindelse, er relationen mellem grupperingerne (positionerne, som Bourdieu kalder det), ikke grupperingen selv. Hvordan er relationen mellem bibliotekarerne og det øvrige samfund – brugere og ikke-brugere? For det er jo dette omgivende samfund, der legitimerer eksistensen af bibliotekarerne, samtidig med, at det gennem en distinkt afgrænsning er med til at definere det bibliotekariske felt – ”agenterne”, som Bourdieu kalder de aktive deltagere inden for et socialt felt.

Disse ”agenter”, bibliotekarerne, har, som øvrige felt-agenter, en uigennemtrængelig tro på, at det de beskæftiger sig med, er livsvigtigt – en tro, som Bourdieu kalder for feltets doxa: dvs. det som bliver taget for givet, den ”grundsætning”, som ikke kræver bevis og som er grundlaget for hele virksomheden.

Et eksempel på doxisk tro på biblioteksfeltet kunne være den grundlæggende opfattelse, at bibliotekerne er uundværlige institutioner for folkeoplysningen, således at demokratiet kan fungere. Ragnar Audunsson har lavet en undersøgelse omkring ”Folkebibliotekenes rolle i en digital fremtid” (Audunsson, 2001), hvor han har undersøgt publikums, politikernes og bibliotekarernes syn på bibliotekernes opgaver og rolle (i Norge – som dog må siges at være rimeligt sammenlignelig med Danmark på dette område). Denne undersøgelse konkluderer, at for publikum er bibliotekets nytteværdi primært i forbindelse med konkret problemløsning, for politikerne vægtede støtte til dannelse og formidling af en fælles kultur højt, mens bibliotekarerne først og fremmest er ”optatt av den heroiske rollen som knyttet til biblioteket som forsvarer av demokrati og likhet” (Audunsson, 2001, s. 218).

Et andet eksempel på doxisk tro er, at læsning og oplysning har en uerstattelig egenverdi og er til gavn for mennesket og samfundet. At det har en dannende effekt – apropos det svenske ord for folkeoplysning: ”folkbildning” (at ”skabe/danne” et folk) – som er med til at legitimere bibliotekets virksomhed.

Gratisprincippet kan nævnes som et tredje eksempel på et biblioteks- og kulturpolitisk doxa. Som Audunsson undersøgelse viser, så bliver sådanne doxiske grundopfattelser ofte synlige i mødet mellem de professionelle på den ene side og repræsentanter for publikum og det politiske system på den anden.

Ifølge Bourdieu er det vigtigt at fremhæve, at disse agenter ikke er bærere af bestemte normer, værdier og følelsesmæssige og intellektuelle strukturer, de *er* disse normer, værdier og strukturer. En sammenkobling af sådanne systemer af kropsliggjorte værdier, handlingsmønstre og tænkemåder, kalder Bourdieu *habitus* – hvilket vil sige, at den habitus, som folk tilegner sig, er et produkt af materielle og sociale kår, og viser sig i praksis gennem udvikling af forskellige ”livsstile” som igen bliver påvirket af, hvad slags position man har i *det sociale rum*, dvs. i systemet af hierarkisk ordnede positioner.

Bourdieu siger endvidere, at en given habitus i næste omgang vil skabe ny praksis og bidrage til at bekræfte de strukturer, han er udgået fra. Habitus bliver derfor et formidlende led mellem de allerede eksisterende strukturer og fremtidige strukturer og ny praksis.

Bibliotekarerne har naturligvis i udgangspunktet en forskellig social og kulturel baggrund (med visse fællestræk: de fleste kommer sandsynligvis fra et mellemklassemiljø – og er kvinder) og er derfor i forskellig grad fortrolige med eller bliver fortrolige med den legitime kultur, der er fremherskende inden for deres felt. Gennem deres uddannelse og ved at blive indlemmet i det,

Vestheim kalder for ”kanoniseret folkelig kulturkapital” vil de dog fremstå med det minimum af fælles kulturkapital, som dette giver.

Biblioteket er, som påvist, i allerhøjeste grad en del af den offentlige sfære, med en høj grad af publikumskontakt – eller sagt på en anden måde: biblioteket er i udstrakt grad en mødeplads for folk med forskellig habitus og dermed forskellige livsstile og forskellig smag.

Det har som konsekvens, at forholdet mellem bibliotekaren og brugerne må karakteriseres som indviklede og vanskelige at håndtere – fordi de er vanskelige at forudse.

I ”gamle dage”, hvor der rådede et ”matriarkalsk” (kan man vel godt tillade sig at kalde det, når det nu er en udpræget kvindeverden, der er på tale) forhold mellem bibliotekar og låner, dvs. at bibliotekaren blev opfattet som suveræn i forhold til brugeren, blev dette forhold ikke problematiseret – men i det senmoderne samfund, hvor det ikke længere udelukkende handler om retten til at vide, som er et klassisk demokratisk krav fra oplysningstiden, men hvor princippet om frit at kunne bevæge sig i et offentligt rum er blevet en vital del af bibliotekets virksomhed, da kan en alt for stærk doxisk tro skabe problemer mellem professionsudøverne og folk udenfor. Specielt i forhold til de borgere, som befinder sig et andet sted i det sociale rum – af kulturelle, økonomiske, etniske, alders- eller kønsmæssige årsager.

Debatten om ”kvalitet” – hvad er kvalitet og hvem definerer den? – er et eksempel på en ”kamp” (bølgende frem og tilbage) mellem feltets doxa og det omgivende samfund. Et andet eksempel er feltets tendens til at levere ”pakkelsninger” ud fra en overbevisning om, at ”vi ved, hvad der er bedst – take it or leave it”. Modtages ”pakken” positivt, er alt godt – hvis ikke, ja, så er det modtageren, der har et problem.

Så er doxaen for stærk opstår der barrierer, ikke kun i forhold til kommunikationen, men også når det gælder drivkraften til at opsøge bibliotekerne og træde ind over dørtærsklen. Disse problemer har derfor ikke bare relation til biblioteket som funktion, men også i forhold til demokratiet. Eller sagt på en anden måde: biblioteket skal være til for folket – ikke for bibliotekarerne.

Problemstillingen er sat på spidsen, men undersøgelser (og erfaring) viser, at der fortsat er fysiske, sociale og kulturelle hindringer for benyttelsen af bibliotekerne – og dermed for et væsentligt grundlag for deltagelse i det demokratiske liv.

En af løsningerne på problemstillingen kunne være det, Holger Henriksen kalder ”samtalens mulighed”. Med udgangspunkt i Habermas’ ”den kommunikative handlen” (se s. 13) taler han om at udvikle en kommunikativ kompetence, der gør os i stand til at mødes og træffe beslutninger. Kompetencen udvikles gennem det, han kalder *gyldighed* i sprogbrug og argumentation. Dette krav om gyldighed retter sig iflg. Henriksen mod fire områder af vores virkelighed: 1) *sproget*, hvor gyldigt sprog er gensidigt forståeligt af samtalepartnerne (intersubjektivitet), 2) *viden*, hvor gyldig viden er sand, når den kan dokumenteres og deles med andre, 3) *menneskets hensigter*, hvor gyldig tale om menneskelige hensigter må vurderes ud fra den talendes motiver og grunde og 4) *samfundets normer*, hvor det handler om at overveje, om de normer, der henvises til, er rigtige. Disse normer kan være modstridende, men normative udsagn må være i overensstemmelse med det, vi i daglig tale kalder rimelighed, og ved nedskrevne regler taler vi om rigtighed.

	Sprog	Viden	Menneskets hensigter	Samfundets normer
Fremtræder som	Intersubjektivitet	Objektivitet	Subjektivitet	Normativitet
Talens formål	Fælles sprog	Delt og dokumenteret viden	Erkendelse af hensigter	Fælles normer
Krav om gyldighed	Forståelighed	Sandhed	Troværdighed	Rigtighed eller rimelighed

(Henriksen, 1999, s. 138)

Henriksen understreger, at der ikke ligger noget krav om enighed, men at det er vigtigt, at en eventuel uenighed er så tydeligt formuleret, at man kan komme videre i kommunikationen.

Vestheim er inde på det samme, og udtrykker det således:

”Fordi den er så abstrakt af karakter, unddrager offentligheden sig de konventionelle kriterier for organisationer og institutioner, og træder mere frem som et netværk for kommunikation af meninger. Offentligheden er sammen med livsverdenen bundet til hverdags sproget og er indrettet mod fællesforståelse. Offentligheden bliver derfor et *socialt rum*, en kommunikationsstruktur for meningsudveksling, som bliver skabt af kommunikative, ægte talehandlinger” (Vestheim, 1997, s.120)

Det er naturligvis vigtigt at have doxaer, idealer kan man også i visse tilfælde kalde dem, men det er ligeså vigtigt at træde ud af dem og derved åbne døren til det omgivende samfund - at indlede en samtale for derigennem reelt at møde et andet menneske, en anden gruppe, og høre om deres behov, tanker og ideer. I dette møde, denne samtale er der basis for gensidig berigelse – og dermed for kvalificering af bl.a. biblioteksvirksomhedens indhold - og det demokratiske liv:

”Aktiviteten på enkelte sociale felter er med til at konstituere og konkretisere det offentlige som en kommunikationsstruktur for meningsudveksling og meningsdannelse. Det offentlige bliver ”mødepladsen” (i abstrakt forstand) for den meningsproduktion som foregår på det sociale felt, aktørerne fra forskellige sociale felter bidrager på hver sin måde til den samlede offentlige debat ved at de går ud af feltet og opererer i den offentlige sfære” (Vestheim, 1997, s. 121)

Denne ”samtalens mulighed” er i Frederikshavn biblioteks virksomhedsplan defineret ved, at det er et mål at flytte fokus fra samlinger til **borgerne** – og at dette bl.a. skal ske ved at ”samarbejdet med / den aktive inddragelse af borgerne yderligere forstærkes”.

Spørgsmålet er naturligvis, om bibliotekarerne (eller måske snarere bibliotekets fagprofessionelle) har den kommunikative kompetence, der gør dem i stand til reelt, med ”gyldighed”, at møde mennesker med en måske meget anderledes habitus – for derigennem både at åbne deres øjne for bibliotekernes værdifulde indhold og samtidig i gensidig respekt at være i stand til at forme / ændre rammerne omkring biblioteksindholdet, så døren også åbnes for borgere, der ikke tilhører / forstår den ”legitime kultur”.

At der er et gab mellem bibliotekets legitime kultur og de kulturer, der kendetegner en (sandsynligvis relativt stor) del af befolkningen er hverken naturstridigt eller ikke-undersøgt. Audunsson har påvist det i sin artikel om folkebibliotekernes rolle i en digital fremtid (Audunsson), det er et gennemgående træk i undersøgelser af diverse kvalitets-debatter og det påvises også i

undersøgelsen ”Gør biblioteket en forskel” (Jochumsen, 2000), som med udgangspunkt i Bourdieus livsstilsteori har undersøgt forskellige livsstiles syn på og brug af bibliotekerne.

Bourdieu opererer med begrebet ”distinktion”, der skal forstås som det at gøre en distingveret forskel i det sociale liv. Distinktionen er en social markør, der viser, hvilken livsstil man tilhører. Bibliotekarerne har, som tidligere påvist (se s. 15) en relativt stor mængde kulturel kapital – og er, som Jochumsen og Hvenegaard Rasmussen påpeger, en ”del af den legitime kultur, der har magten til at definere den gode smag inden for det kulturelle felt.”

”Spørgsmålet er så, om denne sans for distinktioner hos bibliotekarerne kommer til udtryk i mødet med bibliotekets brugere?” (Jochumsen, 2000, s. 154)

Ud fra udsagn fra undersøgelsens interviewpersoner synes dette ikke at være tilfældet. Men undersøgelsen viser også, at det har en betydning, hvor tæt brugernes positioner i det sociale rum er på bibliotekarernes – og diskussionen går naturligvis på, hvilke konsekvenser det har. Spørgsmålet er bare hvor interessant denne problemstilling er – al den stund at der er distinktioner. Det interessante burde måske snarere være, hvordan problemstillingen løses, så bibliotekerne også reelt er for alle.

”Bibliotekarerne må derfor være afklarede om deres egne værdier og holdninger, samtidig med at de kommer de ”fjerne” brugere i møde. En væsentlig kompetence bliver i denne forindelse at kunne sætte sig i andres sted ved at skifte perspektiv” (Jochumsen, 2000, s. 156)

5. Er bibliotekets rum, fysisk eller virtuelt, egnet til at danne ramme om en ”herredømmefri dialog?”

5.1 Det virtuelle rum

I takt med informationsteknologiens fremmarch har der været udtrykt bekymring for det fysiske biblioteks fremtid til fordel for det ”bygningssløse” bibliotek – biblioteket i det virtuelle rum. Al erfaring viser dog, at behovet for et fysisk rum, hvor man kan møde andre mennesker, ikke er blevet mindre, tværtimod.

Men informationsteknologien har naturligvis en afgørende betydning for bibliotekernes fremtidige liv og indhold. Det gælder også i forhold til spørgsmålet om bibliotekernes rolle i samfundets demokratiske liv.

I rapporten ”Det digitale Danmark” fra 1999 spås det, at informations- og kommunikationsteknologi vil kunne bane nye veje for demokrati og forvaltning:

”IT kan blive et godt demokratisk værktøj, fordi det kan skabe nye adgangsveje og kommunikationsformer mellem borgere og politikere. IT kan bruges til at skabe åbenhed i det politiske system og en ny nærhed mellem borgere og politikere” (Forskningsministeriet, 1999, s. 79)

Som opfølgning på denne rapport og rapporten ”Info-samfundet 2000” fra samme år har der været arbejdet med begrebet ”elektroniske demokrati”, forstået som anvendelsen af digital teknologi i forbindelse med udviklingen af nye demokratiske kanaler og samtaleformer:

Formål og instrumenter i lokalt elektronisk demokrati:

Formål	Instrumenter
At styrke den politiske meningsdannelse om lokalpolitiske spørgsmål	Adgang til information om form og indhold i den politiske beslutningsproces mv. på kommunens hjemmeside
At indhente viden om borgernes præferencer med henblik på politiske beslutninger	Høring af borgerne via e-mail, borgerpaneler, ”talerstole” på internettet, opinionsmålinger, mv.

At styrke den politiske dialog – vertikalt og horisontalt med henblik på politisk koordinering	Etablering af debat- og chatfora på internettet om udvalgte lokalpolitiske emner
At styrke borgernes direkte indflydelse på politikken	Afstemninger på internettet om særlige spørgsmål
At styrke kommunikation og politisk koordinering i institutioner og lokalsamfund	Medvirke til oprettelse af decentrale fora på internettet

(Hoff, 2002, s. 25)

Iflg. Hoff er udviklingen af det ”elektroniske demokrati” blevet nedprioriteret og er kommet til at stå i skyggen af udviklingen af ”den digitale forvaltning” – altså en satsning på effektivisering og styring. Måske fordi man fandt svaret før man stillede spørgsmålet: hvad er det for demokratiske elementer, man ønskede at fremme?

I stedet for at se på, hvilken konsekvens de digitale medier har på demokratiet, vil det være mere relevant at se på forandringerne af de sociale strukturer, dvs. forholdet mellem borgere, politikere (og forvaltning), og først derefter undersøge, hvilke muligheder de nye informations- og kommunikationsteknologier har.

Men på trods af lav prioritering, så er dele af det ”elektroniske demokrati” en realitet (primært vedr. adgang til information og etablering af debatfora) – og da bibliotekerne skal stille elektroniske informationsressourcer til rådighed, har borgerne mulighed for i det fysiske biblioteksrum at finde information og føre en demokratisk samtale via pc’eren.

Mange biblioteker yder også en aktiv indsats for at hjælpe til med at eliminere den såkaldte A- og B-holds-kløft – kløften mellem de, der kan og de, der ikke kan anvende de nye elektroniske medier. En indsats, som implicit anses for at være væsentlig, også i relation til det demokratiske liv.

5.2 Det fysiske rum.

Som tidligere nævnt (se s. 13) kan man betragte biblioteket som en *deloffentlighed* af den offentlige sfære. I denne deloffentlighed er der iflg. Vestheim

”en slags mikrooffentlighed, et lokaliserbart mikrounivers for meningsdannelse. Dette mikrounivers har en vigtig opgave i at formidle og tilrettelægge de overordnede samtaler – diskurserne – i den offentlighed som Habermas taler om. Bibliotekerne danner således et meget vigtigt underfelt fordi de formidler meget af den viden, som er nødvendig for at have en levende, kritisk offentlighed af demokratisk karakter” (Vestheim, 1997, s. 126)

I denne mikrooffentlighed er der nogle lovgivningsmæssige (politiske), kulturelle og institutionelle rammer for selve formidlingen – men der er også en pædagogisk side, forstået på den måde, at det ikke er uden betydning, hvordan det fysiske rum tilrettelægges og hvilket indhold, der omkranser og ”møblerer” dette rum.

De klassiske biblioteksdyder, med fokus på samlingerne og formidlingen af dem, har præget biblioteksudviklingen, herunder både nybyggeri og nyindretning af eksisterende biblioteker, igennem mange år – og gør det stadig. Et paradoks i en udviklingsproces, styret af bl.a. informationsteknologiens nedbrydning af de fysiske mure - og hvor retten til bare at være i det fysiske, offentlige rum som biblioteket er, spejler en ny offentlighedsinteresse, som næsten kun bibliotekerne kan varetage. Eller som Benjamin R. Barber udtrykker det i en artikel om det civile samfund, hvor han slår til lyd for oprettelse af debatfora:

”Ett tydligt tecken på det civila samhällets förfall har varit bortfallet av icke-statliga rum där medborgarna kan tala med varandra. Köpcentra och centrumlösa förorter berövar oss våra öppna offentliga torg, det som Harry Boyte kallar våra ”frirum”, där vi kan tala med och

lyssna på varandra. De få publika institutioner som finns kvar är fattiga, överbelastade och hotade” (Barber, 1999, s. 37)

Bibliotekerne har som påvist svaret på denne udfordring i sig. Men der er et behov for at nytænke bibliotekskonceptet, at kvalificere rummet, så det kommer til at fungere som en ultimativ symbiose af viden og information, kulturelle oplevelser og aktiviteter – og samtalerum.

Viden og information er afgørende forudsætninger for borgernes stillingtagen til det demokratiske liv –kulturen har også en vigtig funktion som det enkelte menneskes ”øjenåbner”, udfordrer og inspirator, som broelementer i det demokratiske brobyggeri mellem enkelte mennesker, grupper, kulturer, køn mv.

I denne forandringens tid er det relevant at definere, hvad kulturens opgave er – og et bud, som i sin substans bærer kimen til det enkelte menneskes demokratiske udvikling, kunne være:

”Kulturen skal først og fremmest fungere som et redskab i vores identitetsdannelse, i det identitetsarbejde, som i fremtiden ikke kun bliver et særkende for de unge, men som bliver en konstant proces for alle aldersgrupper i et aftraditionaliseret samfund. Kulturpolitikken skal ikke give os én historie, men tilbyde os mange historier og mange lag, vi kan bruge til at finde os selv i en tid, hvor hverken familien, religionen eller den nationale enhedskultur kan opfylde vores behov for fast grund under fødderne”
(Skot-Hansen, 1999, s. 21)

Hvordan levendegør man dette ”redskab” for selvdannelse? – Ja, man kan sige, at en del af en moderne kommunes moderne infrastruktur er at skabe ”pladser”, ”begivenheder”, ”tiltag”, som borgeren har *lyst til* at komme hen til, deltage i – eller, i denne sammenhæng:

”Kulturen må blive et felt, vi *selv* opsøger af lyst og af indre nødvendighed for at finde vores rødder og tegne vores fremtid” (Skot-Hansen, 1999, s. 22)

Bibliotekernes altoverskyggende styrke som lystrum er deres symbiotiske natur i forhold til de elementer, der som påvist er afgørende for, at de kan danne ramme for offentlig meningsdannelse.

”Folkebiblioteket er en kulturinstitution som har potentialet i sig til at udvikle pluralisme både når det gælder indhold og form i de materialer, det formidler, men også når det gælder formidlingsformer og organisering af biblioteket som social mødeplads. (Vestheim, 1997 s. 95)

Denne symbiotiske natur kan, som nævnt i indledningen (se s. 1) beskrives som bestående af fire profiler:

- Kulturcenter
Biblioteket som ramme om kulturel og kunstnerisk oplevelse og udfoldelse, herunder arrangementer, udstillinger, værksteder, mødelokaler, øverum mm.
- Videnscenter
Biblioteket som ramme om uddannelse og oplysning, herunder studiefaciliteter, målrettet biblioteksorientering og –søgning mm.
- Informationscenter
Biblioteket som ramme om information til såvel offentligheden som den målrettede bruger, herunder referenceservice, samfundsinformation, samfundsregistrant, erhvervsservice, turistservice mm.

- **Socialcenter**
Biblioteket som ramme om hverdagens sociale liv, herunder værested, rådgivning, opsøgende virksomhed i forhold til udsatte grupper, lydavis, tilbud til institutioner mm. (Andersson, 1994, s. 19)

Alt dette har som nævnt stor betydning i relation til bibliotekernes rolle i forhold til det demokratiske liv – og, alt efter lokale forhold, generelt særdeles veludbygget. Men der er som tidligere anført et behov for at nytænke det fysiske biblioteksrum – at kvalificere rammerne om bibliotekets indhold og manifestere dets rolle som social mødeplads, så der etableres rum for samtalsens mulighed. Rum, der ikke anfægter bibliotekernes status som neutrale mødesteder og som i deres substans signalerer, at alle, uafhængig af livsstil og habitus, kan befolke dem. Et biblioteksrum, der reelt fungerer som mødested og (Barber's) debatforum. Dorte Skot-Hansen har, med tilgang i civilsamfundstanken (se s. 10) beskrevet det således:

Tilgang til "civilsamfund"	Biblioteksrummet
Moralfilosofisk	Det moralske rum
Sociologisk	Mødestedet
Politologisk	Debatforum

(Skot-Hansen, 2001, s. 55)

Den moralfilosofiske tilgang strider mod formålsparagraffen i bibliotekernes lovmæssige grundlag – og hele tanken om det neutrale værested. Mens både den sociologiske og politologiske tilgang harmonerer med tesen om biblioteket som værested og demokratisk samtalerum.

5.3 Det "demokratiske torv"

Det kan umiddelbart forekomme at være en vanskelig opgave at skabe biblioteksrum, der lever op til ovennævnte kriterier – og dog: det symbiotiske grundlag er som beskrevet i orden – og netop symbiosen kunne billedgøres gennem begrebet TORV. En plads, et rum, indeholdende en mængde af varer, tjenester, oplevelser, udfordringer, oaser – befolket af mennesker med hver deres ærinde og dog drevet af et ønske om at være et sted, hvor der er andre mennesker.

På et torv kan man godt være sig selv, man kan også debattere eller bare snakke, man kan sætte sig hen eller gå rundt. Man kan handle. Et torv kan virke kaotisk, men et godt torv er kendetegnet ved struktur i kaoset gennem mindre torve i torvet, torve med hver deres funktion, som måske jævnligt skifter karakter, fordi de befolkes af mennesker. Et torv er ét torv – et torv er mange torve.

Et bibliotek er et bibliotek. Et bibliotek er en samling af materialer. Men i dette bibliotek kunne der være flere rum, der tiltrækker mennesker, ikke efter habitus og livsstil, men efter behov og den stemning, man er i på et givet tidspunkt. Rum til fordybelse og fred, rum til aktiviteter – og rum til samtaler om stort og småt. Biblioteket som et torv. Et DEMOKRATISK TORV, hvor alle har mulighed for at mødes – og samtale, også om demokratiske og eksistentielle spørgsmål.

	FANTASI (træde over tærsklen / gå i dialog / iscenesætte)	
FORTÆLLING (selvdannelse, den demokratiske samtale, ”fortælle verden”)	Biblioteket som LIVSRUM / TORV	FYSIK (de fysiske / virtuelle rammer)
	FORUDSÆTNINGER (Samlingerne / fri og lige adgang, fagprofessionelle)	

Folkebiblioteket som et rum for liv, som et torv, har som et endegyldigt mål at medvirke til det enkelte menneskes identitetsskabelse / selvdannelse og bl.a. skabe basis for den demokratiske samtale, som en vigtig forudsætning for det samfundsmæssige demokrati. Forudsætningerne og rammerne er til stede – altafgørende bliver de fagprofessionelles kompetence og vilje til at placere sig på den brudlinie mellem orden og kaos, hvor kreativiteten opstår.

6. Konklusion

I et hyperkomplekst samfund, karakteriseret ved at intet er som det var, samtidig med, at meget, som var, ligger indlejret i det, Qvortrup kalder ”polycentrismen”, udfordres demokratiet som funktion og begreb først og fremmest i sin egenskab af statsbaseret enhedsparadigme. Demokratiets kommandoveje er ikke længere ”nagelfaste” og der opstår ofte en manglende overensstemmelse mellem borgerne og beslutningsfelterne.

Demokratiet udfordres også gennem den øgede globalisering, der bl.a. har til følge, at der opstår et spindelvæv af forskellige demokratiopfattelser og – udøvelser. Kraftigt støttet af tendensen til øget individualisering, der karakteriserer det senmoderne samfund, og som gør det enkelte menneskes livsprojekt til en ”globaliserings-arena” i sig selv.

Men konklusionen i min undersøgelse må være, at demokratiet ikke er i fare. At projektet ikke er at kæmpe for demokratiets opretholdelse, men at udvikle nye rammer for det demokratiske liv – centreret om lige ret til politisk deltagelse, offentlig meningsdannelse og respekt for individuelle rettigheder.

En udfordring i denne proces bliver en viderebearbejdelse af forholdet mellem stat / civilsamfund i relation til offentlig / privat. At det civile samfund ikke kun er i den ”private sfære”, men at det er i spændingsfeltet offentlig / privat, at der er mulighed for en videreudvikling og styrkelse af demokratiet.

Bibliotekerne udgør en del af denne offentlighed, er et element i det sociale rum – og vel at mærke med adgang for alle. Qua dette – og qua deres formålsdefinitioner må man konkludere, at de opfylder betingelserne for at være en vigtig forudsætning for det demokratiske liv – at det er en del af deres legitimitet.

Men er det legitimt at udfordre den indbyggede neutralitets-værdi ved bevidst at udvide rammerne for den demokratiske samtale? En samtale, som for nuværende primært finder sted i den enkelte brugers møde med et konkret materiale / et konkret arrangement m.v. Kan man forestille sig et ”speaker’s corner” på biblioteket, at den lokale valgkamp lukkes ind i biblioteksrummet, at

biblioteket er et debatforum for spørgsmål og temaer, også politiske, som optager og vedrører borgerne? Legalitetsmæssigt er der for mig at se intet til hinder for det – legitimeringsmæssigt skal det baseres på bl.a. det offentlige accept, sammen med et ønske fra organisationen selv. Eller sagt på en anden måde: det må komme an på en prøve.

Disse eksempler på konkrete, politiske tiltag er efter min mening heller ikke så afgørende. Formålet med at indføre et begreb som ”demokratisk torv” er mere et spørgsmål om at kvalificere bibliotekets funktion som socialt rum. Bevidst at arbejde med rammerne for bibliotekets muligheder for at kunne bidrage til borgernes selvdannelses- og identitetsskabelsesprojekt – og, i denne sammenhæng, mulighed for at deltage i det demokratiske liv.

Viden spiller en vigtig rolle som afsæt for valg / beslutningstagen. Det hyperkomplekse samfund – eller videnssamfundet – er karakteriseret ved en kontinuerlig, nærmest eksplosiv forøgelse af den mængde viden, der er til rådighed. Det bliver man ikke nødvendigvis klogere af, derimod stiger tvivls-faktoren – og der er derfor et markant behov for en proces, der kan føre det enkelte menneske frem til en, for vedkommende, gyldig sandhed.

Biblioteket rummer et enestående videnslager – et uendeligt lager af sandheder, enkle og komplekse. Det bedste middel efter min mening til at finde gyldige sandheder i denne kompleksitet er ”samtalens mulighed”. Gennem dialog at prøve af – og blive prøvet af. Gennem samtalen at få verden fortalt – og selv fortælle verden.

Biblioteket bør derfor, som en hyperkompleks institution i det hyperkomplekse samfund, bevidst arbejde med at videreudvikle rum for samtale. Virtuelle rum – og rum i det fysiske bibliotek. En gyldig samtale er, som Holger Henriksen påviser, afhængig af mange faktorer – rammerne er også væsentlige.

Et bibliotek kan jo ikke, realistisk set, bestå af mange mindre rum, med hvert sit samtalefremmende indhold. Men ved at operere med begrebet ”torv” åbner man op for et indre billede af mangfoldighed – en plads med faste fokuspunkter, mindre torve i torvet og en ændringsfleksibilitet, som er afgørende, når mennesker mødes.

Dette torv/bibliotek er, som et torv/bibliotek jo er, båret oppe af kultur – af fortællinger, det der bliver skabt og det, der bliver sagt. Over torvets system ligger, som Habermas ville have udtrykt det, livsverdenen, med dens forråd af betydningsmønstre, der danner baggrund for samtalen, den kommunikative handlen.

Kort sagt: det moderne folkebibliotek har mange forudsætninger for at kunne realisere det ”demokratiske torv” – men det er desværre ikke nok at fortælle dette projekt. For at kunne virkeliggøre det, kræves der en ”villen” og en ”kunnen” hos de mennesker, som har til opgave at forvalte biblioteksvirksomheden, fra politikere til ansatte. Denne ”villen” og ”kunnen” er til stede, nogle steder mere latent end andre – men en markant kvalificering af biblioteket som en afgørende samfundsinstitution, også i fremtidens ”hvad-det-nu-kommer-til-at-hedde-samfund”, kræver efter min overbevisning en nytænkning af biblioteksbegrebet – og, ikke mindst, nye viljer og nye kompetencer.

At undersøge disse viljer og kompetencer, om det er bibliotekarere, der entydigt skal stå for dem, eller..? - er en selvstændig opgave. Det samme gælder konkrete bud på, hvordan man i det virtuelle og fysiske rum realiserer tesen om biblioteket som demokratisk torv.

Det sidste er naturligvis særdeles interessant – og var oprindeligt også målet med denne opgave. Altså en handlingsorienteret opgave, som så undervejs blev transformeret til en teoretisk opgave. Primært fordi jeg havde brug for at sætte mine visioner / utopier ind i en mere teoretisk sammenhæng. Det betyder dog ikke, at tankerne ikke følges op af konkret handling. Dette forår (2003) igangsættes der på Frederikshavn Bibliotek en radikal nyindretning af publikumsarealerne, baseret på billedet af biblioteket som et torv, bestående af flere torve, bygget op omkring flg. hovedtemaer:

- Enkelthed – det skal være let at finde rundt, det skal være enkelt at betjene sig selv, der skal altid være nogen at spørge.
- Stemnings-/samtalerum – ”torve”, der anslår en bestemt stemning som udgangspunkt for mødet mellem mennesker. Det kan være et ”fred og ro-rum”, et ”markeds-rum”, et ”café-rum”, et rum for den ”politiske/demokratiske” samtale. Temaerne er ikke lagt fast endnu, men centrerer sig omkring disse begreber.
- Eksperimentarium – med udgangspunkt i et konkret fællesprojekt med Hjørring Bibliotek omkring temaet ”Børnebiblioteket som eksperimentarium”, som har udløst projektmodningsmidler fra Biblioteksstyrelsens udviklingspulje. Biblioteket rummer alverdens viden og fortællinger – problemet er bare, at de vender ryggen til publikum – det vil vi gøre noget ved.

Dette projekt – og hvad det kommer til at betyde for publikum og medarbejdere – bliver ikke emnet for en studieopgave i denne omgang, men fortælles ind i en konkret virkelighed, som forhåbentlig kommer til at gøre en forskel.

7. Anvendt litteratur:

Andersen, Heine (2002): Jürgen Habermas. I: *Klassisk og moderne samfundsteori*. 2. rev. udg. København: Hans Reitzels Forlag.

Andersson, Marianne og Dorte Skot-Hansen (1994): *Det lokale bibliotek – afvikling eller udvikling*. København: Danmarks Biblioteksskole og Udviklingscentret for Folkeoplysning og voksenundervisning.

Audunson, Ragnar Andreas (2001): Folkebibliotekenes rolle i en digital fremtid: publikums, politikernes og bibliotekarenes bilder. I: Audunson, Ragnar Andreas og Niels Windfeld Lund (red.) *Det siviliserede informationsfund*. Bergen: Fakkbokforlaget.

Barber, Benjamin R. (1999): Et amerikansk medborgerforum. Det civila samhället mellan marknad och stat. I: *Ord & Bild*, nr. 1: s. 31-41.

Forskningsministeriet (1999): *Det digitale Danmark – omstilling til netværksfundet*. København: Forskningsministeriet.

Frederikshavn Bibliotek. Virksomhedsplan 2003.

Se: <http://bibl.frederikshavn.dk/virksomhed/virkplan2003.htm>

Habermas, Jürgen (1975): *Borgerlig offentlighed – dens framvekst og forfall*. København: Fremad.

Habermas, Jürgen (1987): Samtalens fornuft. Historiebevidsthed og posttraditionel identitet. Efter Metafysikken. København: Rosinante.

Hansen, Allan Dreyer (1999): Demokrati og medborgerskab. I: Jakobsen, Uffe og Morten Kelstrup (red.) *Demokrati og demokratisering: Begreber og teorier*. København: Forlaget Politiske Studier.

Henriksen, Holger (1999): Samtalens mulighed. Bidrag til en demokratisk didaktik. 4. udg. Haderslev: Holger Henriksens Forlag.

Hoff, Jens (2002): De nødvendige forudsætninger for e-demokrati. I: AKF Nyt. Nr. 4: s. 24-30.

Jakobsen, Uffe (1999): Demokratisering – begreber, teorier og processer. I: Jakobsen, Uffe og Morten Kelstrup (red.) *Demokrati og demokratisering: Begreber og teorier*. København: Forlaget Politiske Studier.

Jochumsen, Henrik og Casper Hvenegaard Rasmussen (2000): *Gør biblioteket en forskel?* København: Danmarks Biblioteksforening, Danmarks Biblioteksskole og Biblioteksstyrelsen.

Järvinen, Margaretha (2002): Pierre Bourdieu. I: *Klassisk og moderne samfundsteori*. 2. rev. udg. København: Hans Reitzels Forlag.

Kelstrup, Morten (1999): Demokrati, politiske systemer og globalisering. I: Jakobsen, Uffe og Morten Kelstrup (red.) *Demokrati og demokratisering: Begreber og teorier*. København: Forlaget Politiske Studier.

Klaudi Klausen, Kurt (1996): *Offentlig organisation, strategi og ledelse*. Odense: Odense Universitetsforlag.

Kulturministeriet (1997): *Betænkning om Bibliotekerne i Informationssamfundet – Bilag*. Udvalget om Bibliotekerne i informationsamfundet, UBIS. Betænkning nr:1347. København: Kulturministeriet.

Lov om biblioteksvirksomhed. Lov nr. 340 af 17/05/2000.

Nilsson, Sven (2001): I stället för stenar. I: www.polyvalent.se/framtidsfilerna/stenar.html.

Qvortrup, Lars (2001): *Det lærende samfund – hyperkompleksitet og viden*. København: Gyldendal.

Skot-Hansen, Dorte (1999): Kultur til tiden – strategier i den lokale kulturpolitik. I: *Nordisk Kulturhistorisk Tidsskrift*, nr. 1: s. 7-25.

Skot-Hansen, Dorte (2001): Folkebiblioteket i civilsamfundet – civilsamfundet i folkebiblioteket. I: Audunson, Ragnar Andreas og Niels Windfeld Lund (red.) *Det siviliserte informasjonssamfunn*. Bergen: Fakkbokforlaget.

Skov Henriksen, Lars (1994): Det civile samfund. Tilbage til politisk filosofi. I: *Dansk Sociologi*, nr. 1: s. 45-59.

Sohn, Ole (2003): Biblioteket – en hjørnestein i det danske demokrati. I: *Danmarks Biblioteker*. Nr. 1: s. 40.

Vestheim, Geir (1997): *Fornuft, kultur og velferd. Ein historisk-sosiologisk studie av norsk folkebibliotekpolitikk*. Oslo: Det Norske Samlaget.